THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
Published by
JOURNAL PUBLICATIONS OF TORONTO, LIMITED
542 DUNDAS ST. WEST Telephones: ADelaide 7424-7425
NATHAN FRIEDLAND, President.
Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario.

„פרידען אויף דער ערד"

"פרידען אויף דער ערד און גוטע באציהונג צו מענשען".

מיט דעם באגריסט זיך היינט די גאנצע קריסטליכע וועלט. און די קריסטליכע וועלט איז זעהר שטאלץ דערמיט. זי איז שטאלץ מיט דעם, וואס זי פרעדיגט. זי איז שטאלץ מיט ברייטגען פרידען אויף דער ערד און גוטע באציהונגען צווישען מענש און מענש.

ווילען מיר די שמחה ניט פארשטערען, ווילען מיר ניט פארשטערען דען דעם "מעי קריסטמעס". דעם זעהר פרעהליכען יום־טוב. און ווילען ניט שווער מאכען די הערצער פון די, וועלכע פרעהען זיך מיט קריסטוס'עס געבורט, ווייל נאך אלעמען איז דאך קריסטמעס ניט מער ווי איין טאג, און גלייך אויף מארגען פארגעסט מען, פינקט ווי מען האט א גאנץ יאר ניט אין זינען די שעהנע פראזען.

מעג מען דאך אבער כאטש אין דעם איין טאג זיך מאכען, אז מען פיהלט דאס, וואס מען פרעטענדירט צו לערנען. מעג מען דאך כאטש מאכען אן אנשטעל פון ברידערליכער באציהונג צו אלעמען, אפילו ווען מען מיינט עס ניט. אבער אויך דאס פארגינט מען ניט.

אין טארא נטא האט א טאג פאר קריסטמעס, דער טשיף אינספעקטאר פון די פאבליק סקולס געזאגט מיט'ן הארבען וואָרט, אז "קאנאדע איז ניט קיין ישידאוסקע מלוכה. נאר א גוט קריסטליך לאנד".

געזאגט האט דאס דער "גרויסער" מענשען־פריינט, דער פרעדיגער פון קריסטוס'עס לערע, ווען אידישע טאטעס און מאמעס האבען געבעטען מען זאל זייערע קינדער באפרייען פון קריסטוס'עס למודים, מיט וועלכע אלע קלאסען זענען פול געווען אין דער וואך פאר קריסטמעס.

וואס קומט אידישע עלטערן, וועלכע ווילען ניט, אז זייערע קינדער זאלען קומען אהיים מיט לידלאך וועגען דעם, אז "קריסטוס איז געבוירען געווארען קריסטמעס אין דער פריה"?

וואס קומט אידישע עלטערן, וועלכע ווילען ניט, אז די מוחות פון זייערע יונגע קינדערלאך זאלען אנגעפאמפעט ווערען מיט חדושים פון דער קריסטליכער לערע?

נאך אלעמען ווייסען דאך די אידישע עלטערן, אז די טארא נטאר פאבליק סקולס, צו וועלכע זיי צאלען שטייערען, זענען "נאן סעקטעריען", אז די סקולס האבען מיט רעליגיע ניט וואס צו טאן, אז דארטען לערנט מען ניט קיין רעליגיע. און אז רעליגיע איז א פאלשטענדיג פריוואטער ענין.

זאגענדיג, אז קאנאדע איז א קריסטליך לאנד, און ניט קיין אידישע מלוכה, האט דער הויפט אינספעקטאר פון אלע פאבליק סקולס אין טא־ראנטא צוגעגעבען:

"יעצט, וועלכע זענען ניט קיין קריסטען זענען געקומען אין קאנאדע און געבעטען רעליגיעזע פרייהייט, זיי האבען די דאזיגע פרייהייט, און האבען דאס רעכט אויף באזונדערע שולען. אבער זיי קענען אונז ניט שטע־רען אנצוהאלטען אונזערע קריסטליכע אידעען".

מעג דאך אפילו א טשיף אינספעקטאר פון טארא נטאר פאבליק סקולס וויסען, אז וועלטליכע שולען איז פאר אלגעמיינע למודים און בלויז באזונדערע שולען איז דא א רעכט אויף רעליגיעזען אונטערריכט, און די פאבליק סקולס אין טארא נטא זענען אויסשליסליך שולען פאר וועלטליכע למודים, און ווייל זיי זענען אזעלכע, צאלען אלע מינדערהייטען (אויסער די קאטוליקען) שטייערען צו די פאבליק סקולס.

נאר וואס קען מען ריידען און ארגומענטירען מיט א מענשען, וועלכער פרעדיגט קריסטוס'עס לערע, און גרייסט זיך מיט "פרידען אויף דער ערד און גוטע באציהונג צו אלע מענשען". און האלט עס ניט אפילו איין טאג.

ווען מען וואלט פריהער געוואלט זעהן

"דייטשלאנד קען ניט, און וועט ניט קענען צאלען, און אויב מען וויל פארמיידען א פאלשטענדיג פינאנץ כאאס, דאן מוז דער רעפעראציע אפמאך רעווידירט ווערען.

דאס האט געזאגט די קאמיסיע, וועלכע פארנעמט זיך מיט דעם יאנג פלאן, לויט וועלכען דייטשלאנד דארף צאלען רעפעראציעס צו די אלאירטע לענדער.

די קאמיסיע רעקאמענדירט דאריבער, אז אום די זאך זאל וויטער ניט פארצויגען ווערען און קיין פאניק זאל ניט אויסברעכען, איז נויטיג א קאנפערענץ. אין וועלכער אלע לענדער זאלען זיך באטייליגען צו באטראכ־טען וואס צו טאן.

דאס, וואס די קאמיסיע זאגט יעצט איז געזאגט געווארען נאך מיט יאהרען צוריק. עקאנאמיסטען האבען געזעהן, אז די רעפעראציע משא, וועל־כע איז ארויפגעלייגט געווארען אויף דייטשלאנד אין ווערסאל אונטער'ן קלעמענסאו דרוק, וועט ניט נאר דערדריקען דייטשלאנד, נאר וועט אויך מיטשלעפען די גאנצע פינאנציעלע וועלט.

צו די נביאות פון די עקספערטען האט מען זיך באצויגען ווי צו רייד פון בטלנים. צופיעל איז די וועלט געווען פארטאן אין דער קינסטליכער פראספעריטי, זי זאל זיך קענען אפשטעלען און רוהיג אויסהערען וואס מען רעדט צו איהר. דער רעזולטאט איז געווען דער מאראטאריום, וועלכען האוזער האט פראקלאמירט. דער מאראטאריום ענדיגט זיך קומענדען יולי, און די עקספערטען פון דער קאמיסיע זאגען, אז דייטשלאנד וועט אונטער קיינע אומשטענדען ניט קענען צאלען.

אז דייטשלאנד וועט ניט קענען צאלען, מיינט אויך, אז די לענדער, וועלכע זענען שולדיג, דאס געלט צו אמעריקע, וועלען ניט קענען מאכען זייערע צאלונגען, אדער אין אנדערע ווערטער, אהן דייטשלאנד'ס צאלונגען אויף רעפעראציע, וועלען זיך די לענדער, וועלכע דארפען באקומען דאס געלט מוזען דערקלערען באנקראט, און צו וואס דאס וועט פיהרען, איז גאר שרעקליך צו קלעהרען.

ווען דער מאראטאריום וועט זיך ענדיגען אין יולי, דארף דייטשלאנד געבען 268 מיליאן דאלאר פראצענט. פון דער סומע אויב די אלאירטע לענדער זאלען עס באקומען, דארפען זיי באצאלען 250 מיליאן דאלאר צו אמעריקע. לויט דעם נידעריגען שטאנד פון דעם ענגלישען פונט אין די שטאטען, וועט די סומע נאך זיין א פיעל גרעסערע.

אז דייטשלאנד וועט ניט צאלען, דארפען דאך די אלאירטע לענדער סיי ווי סיי צאלען. ווייל דער אמעריקאנער קאנגרעס, צוזאמען מיט'ן סענאט האבען אויסדריקליך געפאדערט, אז דער מאראטאריום זאל ניט באניים ווערען, און די אלאירטע לענדער קענען דאך אונטער קיינע אומשטענדען ניט צאלען, אויב דייטשלאנד וועט ניט צאלען. און דייטשלאנד קען דאך ניט צאלען. דאס זאגען ניט קיין דייטשען, נאר עקספערטען פון פראנק־רייך, ענגלאנד, איטאליע, בעלגיע, אמעריקע און אנדערע לענדער.

עס איז קלאר, אז מען וועט ניט נאר מוזען רעווידירען דעם יאנג פלאן פון רעפעראציע צאלונגען, נאר מען וועט עס מוזען אין גאנצען אפ־שאפען, און אויך דאס וועט ניט ראטעווען די וועלט פון ראיניערענדען פי־נאנציעלען קריזיס, עס וועט אבער פארלייכטערען.

ווען די זעלבע, וועלכע שרייען יעצט, אז דייטשלאנד קען ניט צאלען, וואלטען זיך געווען צוגעהערט צו דעם, וואס פראקטישע עקאנאמיסטען און פינאנץ עקספערטען האבען מיט יאהרען צוריק געזאגט, וואלט ניט געקומען צו דעם, וואס עס איז יעצט אויפ'ן טאג־ארדנונג פון דער וועלט.

דער טאג פון ליבע

(טעגליכע שטופעען)
פון יצחקי

איבער דער גאנצער קריסטליכער וועלט שוועבט היינט ארום דער גייסט פון יעזוס'ן און ער פארשפרייט פרידען און צופרידענהייט צווישען מענש און מענש.

"פיעס אן אוירט ענד גודוויל טואורד מען"... די דאזיגע ווערטער וועלען זיך היינט צוקלינגען איבער'ן גאנצען קריסט־ליכען ערד־קוגעל, דורך די קירכען־גלעקער און זיי וועלען צוטראגען ווערען אין יעדען הויז, וואו אן ערליכער קריסט וואוינט.

היינט וועט די קריסטליכע וועלט זיך אומארמען און זיך צוקושען, אין די קיר־כען וועט מען היינט זינגען: "קריסטען, דערוואכט, סאלוטירט דעם גליקליכען פרימארגען ווען דער רעטער פון דער וועלט איז געבוירען געווארען".

און אין די קריסטליכע היימען וועט דער געבורט פונ'ם "רעטער פון דער וועלט" געפייערט ווערען אויף א גאנץ באַ־זונדערען אופן. פון אלדאס־גוטס וועט איהר היינט געפינען אין די קריסטליכע היימען. דער גוטער אלטישטקער סאנטא קלאוז וועט היינט אריינברענגען אין זייר־ערע היימען זאטקייס, וואַרימקייט און יום־טוב'דיגקייט.

עס איז היינט: "פיעס אן אוירט ענד גודוויל טואורד מען". (פרידען אויף דער ערד און ליעבע צווישען מענשען).

אבער איז קריסטמעס ווירקליך דער סימבאל פון פרידען און ליעבע צווישען מענשען?

פאר אונז אידען עקזיסטירט אואדע ניט דער דאזיגער סימבאל. פאר אונז איז דער קריסטמעס־סעזאן, דער סעזאן פון באניייטע רדיפות און באיקאטען. פאר אונז איז דער קריסטמעס א צייט פון שרעק און איבערלעבונגען.

און דאס לייכענט דאך אפ די גאנצע דערהויבענקייט פון הייליגסטען פון די הייליגע קריסטליכע יום־טובים.

* * *

פון דייטשלאנד, פולען, רומעניע, עסטרייך, פון אונגארן און פיעלע אנדערע לענדער קומען אונז אן טאג־טע־ליך זעהר טרויעריגע ערב־קריסטמעס'דיגע באריכטען.

דארט איז קריסטמעס געווארען א סימבאל פון באיקאט און פארפאלגונג אויף אידען. דארט ווערען די גוטע קריס־טען געוואהרענט מיט די שטארקסטע סטראשונגען אז זיי זאלען אויסמיידען אידישע געשעפטען. דארט ווערט, צו דער געלעגענהייט פון קריסטמעס דערערהלט פאר די קריסטען, אז אידען האבען גע־קרייציגט יעזוס'ן, און אויב דאס איז נאך ניט גענוג ווערען געדרוקט שענדליכע בילדער אין די ציטונגען וועלכע מוזען אויסברייזען דאס קריסטליכע בלוט.

אלזא, וואס זשע סימבאליזירט מיט זיך דער געבורט פון יעזוס'ן — פרידען און ליעבע צווישען מענשען, אדער האט אין אונטערדריקונג פון איין מענש גענומען דעם צווייטען?

* * *

און ווארום נאר אזוי צווישען איד און קריסט. עקזיסטירט דען א ליעבע צווישען קריסט און קריסט גופא? צי קאן דען דער איניציעטיער טאג פון קריסט־מעס אפווישען די פארדרוסען וועלכע האב־בען זיך אנגעקליבען דורכ'ן גאנצען יאהר, צווישען דעם ארימען און דעם רייכען קלאס פון דער קריסטליכער ראסע? און צי קען דען דער קריסטליכער ארבייטער אפווישען מיט איין מאך מיט דער האנט אלע עוולות וועלכע האבען זיך ביי איהם אנגעקליבען געגען זיין קריסטליכען באַ־לעבאס?

אפילו דער שמייכלענדיגער סאנטא קלאוז איז אויך ניט דער סימבאל פון נוטסקייט, ווארים אין די ארימע הייזער קריכט ער ניט אין די קוימענס... און פאר ארימע קינדער ברענגט ער דאך ניט פולע זאקען מיט אלדאס גוטס.

סאנטא קלאוז האט פיינט דעם ארי־מאן.

* * *

היינט איז "יום־טוב" אויף דער וועלט. די קירכען וועלען היינט זיין איבערגע־פאקט און גלחים וועלען היינט האלטען "סוירמאנס" מיט הייליגע רעדעס וועגען דעם באשעפער.

איך ווייס זיך בלויז אז אין דעם דאָ־זיגען טאג פון ליעבע און פרידען אויף דער וועלט, זאל ערגעץ אידיש בלוט זיך ניט גיסען ווי וואסער. איך ווייס זיך בלויז, אז עס זאל מיר ניט אויסקומען צו ברענגען מארגען פאר אונזערע לעזער שלעכטע נייעס חלילה פון דער אלטער היים.

עפעס גלויבט זיך מיר ניט, אז אי־דען זאלען זיך אויסדרעהען מיט גאנצע ביינער פון דעם דאזיגען טאג פון פרידען.

ווען איך בין געווען נאך נאר א קינד, גערענק איך, אז אידען פלעגען צור כאבען די לאדען און פארשליסען די טיר־רען אין דעם דאזיגען טאג. און טראץ די דאזיגע פארויכערונגס־מיטלען האבען זיי געראטן אויף מארגען אז ארבייט צו צעהר־לען די צובראכענע שויבען פון זייערע הייר־זער און קראמען.

איך בין נאך אזוי יונג, אז זי וויל ניט, צי פעלקער און קלאסען זענען ציפרידען, צי ניט, א טאטזאך איז עס: דאס פרע־דיגען גערכטיגקייט און העלפען שאפען אן אנדער ארדנונג אויף דער וועלט, דער רוף פא ראַ בעסערער, א גערעכטערער און א שעהנערער וועלט, דאס קומט כסדר פון דער אונז אידען.

מיר האבען געגעבען דער וועלט די נבאים וואס האבען גערופען צו גערעכטיג־קייט.

און אויב זייער "נעואלבטער" האט געוואלט שאפען א נייע ארדנונג אויף דער וועלט, איז ער אונזערער.

מיר האבען געגעבען דעם ארבייטער קלאס און דערמיט דער וועלט, דעם פרע־דיגער פון גערעכטיגקייט און בויער פון א נייער וועלט־ארדנונג קארל מארקס.

און אז קארל מארקס איז נאך אלץ צו אוטאפיש און ניט צוגעפאסט צום לע־בען, האבען מיר געגעבען דער וועלט נאך אייגעס — לענקעראוס, דער שאפער פון א נייער וועלט־ארדנונג.

דר. דזשאזעף פאפער האט ער גע־הייסען, און ווען ער האט זיך אפגעגעבען בלויז מיט זיין פאך, אינזשעניריי און עלעקטריי, האט מען איהם נאר אלס דר. פאפער געקענט. אלס דר. פאפער האט ער־דער ערשטער באוויזען דער וועלט א וועג ווי אזוי איינצושפאנען עלעקטריק אלס טרייב־קראפט פאר מאשינען.

טהאמאס עדיסאן האט מיט 50 יאהר צוריק אנגעצונדען דאס עלעקטרישע לעמ־פעל אין אונזערע הייזער, און דר. פאפער האט מיט פופציג יאהר צוריק א טרייב־געטאן דאס ערשטע רעדעל פון א מאשין הורך עלעקטרישען קנאפ.

און, ווען ארבייטער שטרעבען איצט פאר ארבייט ביי א מאשין, וואס ווערט געטריבען פון עלעקטריק, און ווען א בעל הבית זעהט איצט די ברכה פון דער מאשין, ווייסען זיי ביידע ניט, אז דער אמת'ער טאטע פון דער מאשין, אז דער, וואס האט אין דער מאשין אריינגעגעבען א נשמה, די טרייב־קראפט, איז געווען א אידישער אינזשינער מיט'ן נאמען דר. פאפער.

אבער אלס פאפער אליין האט ער זיך ניט באנוגענט, ער איז געווען א ווייט־זעהער און איינער פון די געניאלסטע מענשען וואס דער לעצטער דור האט ארויסגעגעבען.

דר. פאפער האט געגעבען לעבען דער מאשין. ער האט אבער אויך געוואלט, אז דער מענש זאל שטעהן איבער דער וועלט און זאל ניט ווערען א טייל פון איהר.

און ער האט אונטער'ן נאמען "לענ־קעאוס" געגעבען דער וועלט א נייע סאָ־ציאליסטישע לעהרע. ער האט אנגעוויזען אויף א נייעס וועג ווי אזוי צו שאפען ארדנונג אויף דער וועלט, אז עס זאל ניט זיין קיין זאטע און הונגעריגע, א וועלט אהן אומרעכט, און ער האט געשאפען זיין סאָציאליזם, דער נייער סאָציאליזם.

דער אלטער סאָציאליזם, דער מארק־סיסטישער האט דעם גרויסען פעהלער, וואס ער ניט איבער דעם מענש אין די הענט פון שטאט. דער פרייער ווילען הערט צוריק אנגעצונדען דאס עלעקטרישע לעמ־פעל אין אונזערע הייזער, און דר. פאפער האט מיט זיין גאנצען לעבען די פרימערע געברויכען, דאס הייסט, גע־ברויכען פון ערשטען קלאס, געברויכען וואס יעדער מענש האט און וואס אהן זיי קען ער ניט לעבען. ער מוז קריגען פון דער רעגיערונג: שפייז, וואוינונג און קליידונג.

און די רעגיערונג איז עס אימשטאנד צו געבען צו יעדען מענש ניט אפ־געטויט. פארקעהרט, ער האט פריינען ווי־לען און פרייע איניציאטיוון פאר'ן גאנ־צען לעבענ־לאנג. ער האט א פארויכע־רונג אויף די ערשטע געברויכען און קאן איצט טאן וואס ער וויל.

מיט עצחן יאהר צוריק, ווען דר. פאפער איז געשטארבען, און עלטער פון 82 יאהר, איז זיין טעאָריע געווען ווייניג באוואוסט אויף דער וועלט.

דאמאלסט איז נאך אין איהר גלאנץ געווען די מארקסיסטישע טעאָריע.

אבער איצט האט זיך די וועלט אב־ז־סעל גענומען באציהען קריטיש צו דער סאָציאליסטישער לעהרע פון מארקס'ן און מען האט זיך דערמאנט אין אפעפר'ן, און עס האט זיך אנגעהויבען א באַוועגונג ארום דער אידעע.

איצט וואקסט די צאָהל פון די נייע סאָציאליסטען זעהר שטארק. אין דייטש־לאנד האט זי גרויסע אנהענגער־מאסען און אזוי אויך אין פראנקרייך.

אויך אין די פאראייניגטע שטאטען האבען זיך אפילו דערווערבען מיליאָנען — דאס איז שוין זייר זאך.

אויב מענשען ווילען זיך פארדינגען צו ארבייטען ביי איהם פאר א געוויסען לוין, איז עס ניט מעהר ווי זייער זאך און זייר זאך, קיין גוואלד און אונדעכט איז אין דער זאך ניטא מעהר. אלע מענשען ווערען זייערע ערשטע געברויכען, זיי אויך. זיי האבען ניט וואס צו טאן מיט דער פרייער צייט און ווילען ארבייטען כדי צו קויפען זיך לוקסוס־זאכען, דאס איז שוין ניט קיינעמס עסק, זאלען זיי טאן וואס זיי ווילען.

לויט'ן נייעס סאָציאליזם ווערט דער פרייער ווילען פון יעדען מענש ניט אפ־געטויט. פארקעהרט, ער האט פריינען ווי־לען און פרייע איניציאטיוון פאר'ן גאנ־צען לעבענ־לאנג. ער האט א פארויכע־רונג אויף די ערשטע געברויכען און קאן איצט טאן וואס ער וויל.

מיט עצחן יאהר צוריק, ווען דר. פאפער איז געשטארבען, און עלטער פון 82 יאהר, איז זיין טעאָריע געווען ווייניג באוואוסט אויף דער וועלט.

דאמאלסט איז נאך אין איהר גלאנץ געווען די מארקסיסטישע טעאָריע.

אבער איצט האט זיך די וועלט אב־ז־סעל גענומען באציהען קריטיש צו דער סאָציאליסטישער לעהרע פון מארקס'ן און מען האט זיך דערמאנט אין אפעפר'ן, און עס האט זיך אנגעהויבען א באַוועגונג ארום דער אידעע.

איצט וואקסט די צאָהל פון די נייע סאָציאליסטען זעהר שטארק. אין דייטש־לאנד האט זי גרויסע אנהענגער־מאסען און אזוי אויך אין פראנקרייך.

אויך אין די פאראייניגטע שטאטען האבען זיך אפילו דערווערבען מיליאָנען — דאס איז שוין זייר זאך.

דער נייער סאָציאליזם וואס שטרעבט ארויס דעם אלטען

(צו דעם צעהן יאהריגען יאהרציים פון דר. יוסף פאפער־לענקעאוס)

פון דר. צבי כהן

אויף, די מלוכה האט די דעה. אויס מיט'ן אינדיווידועלען ווילען.

דער מארקסיסטישער סאָציאליזם איז שוין גענוג גריזיקירט געווארען דערפאר פון אלע זייטען. די אלע פוילע תירוצים האבען די שטארקע קשיות ניט געקענט פארענטפערען.

לענקעאוס האט דערפאר פארענט־פערט די פראגע אויף זיין שטייגער און געשאפען א נייעס סאָציאליזם. זיין סאָציי־אליזם איז געבויט אויף דעם גרונד־פריי־ציפ פון:

"ברויט פריי פאר אלעמען, ווי וואַ־סער און ווי לופט".

די מלוכה האט די פליכט צו געבען יעדען ברויט, אבער פון וואנען זאל עס די רעגיערונג נעהמען?

דאנרויף ווייזט אויף לענקעאוס, אז די רעגיערונג קען עס טאן זעהר לייכט. די איצטיגע קאפיטאליסטישע ארדנונג זאל אפגעשאפען ווערען. עס ווערט געשאפען א סאָציאליסטישע ארדנונג אויף אזא אופן:

יעדער מענש דארף דינען פאר דער מלוכה 12 יאהר, פון 18 ביז 30, א פרוי נאר 7 יאהר, פון 18 ביז 25. זיי דאר־פען טאן אלסדינג וואס די רעגיערונג פארלאנגט פון זיי, אין דער צייט פון זייער דיענסט.

זיי בילדען די דערנעהרונגס ארמיי אבער אט די דינסט פארשאפט יעדען מענשען דאס רעכט צו קריגען פון דער רעגיערונג פריי פאר זיין נאנצען לעבען די פרימערע געברויכען, דאס הייסט, גע־ברויכען פון ערשטען קלאס, געברויכען וואס יעדער מענש האט און וואס אהן זיי קען ער ניט לעבען. ער מוז קריגען פון דער רעגיערונג: שפייז, וואוינונג און קליידונג.

און די רעגיערונג איז עס אימשטאנד צו געבען צו יעדען מענש ניט אפ־געטויט. פארקעהרט, ער האט פריינען ווי־לען און פרייע איניציאטיוון פאר'ן גאנ־צען לעבענ־לאנג. ער האט א פארויכע־רונג אויף די ערשטע געברויכען און קאן איצט טאן וואס ער וויל.

מיט עצחן יאהר צוריק, ווען דר. פאפער איז געשטארבען, און עלטער פון 82 יאהר, איז זיין טעאָריע געווען ווייניג באוואוסט אויף דער וועלט.

דאמאלסט איז נאך אין איהר גלאנץ געווען די מארקסיסטישע טעאָריע.

אבער איצט האט זיך די וועלט אב־ז־סעל גענומען באציהען קריטיש צו דער סאָציאליסטישער לעהרע פון מארקס'ן און מען האט זיך דערמאנט אין אפעפר'ן, און עס האט זיך אנגעהויבען א באַוועגונג ארום דער אידעע.

איצט וואקסט די צאָהל פון די נייע סאָציאליסטען זעהר שטארק. אין דייטש־לאנד האט זי גרויסע אנהענגער־מאסען און אזוי אויך אין פראנקרייך.

אויך אין די פאראייניגטע שטאטען האבען זיך אפילו דערווערבען מיליאָנען — דאס איז שוין זייר זאך.

יאקאב שערבערעניק איז אנגעקומען קיין קאנאדע מיט זיין פרוי און קינד אין 1925 יאהר און זיך באזעצט אין מאָנט־רעאל. ער איז דא געווען גאנץ ערפאלגי־רייך אין איינע געשעפטען, און זיין פא־מיליע האט געלעבט העכסט צופרידען. די פרוי שערבערעניק, אן איינציג קינד ביי איהרע עלטערען, האט שפעטער אביי־סעל ארויסגעבראכט קיין קאנאדע איהר נאמען און מוטער; קורץ נאך דעם איז ביי זיי דא געבוירען געווארען א צווייטע קינד.

מיט'ן אנקום פון קריזיס זענען די געשעפטען ביי מר. שערבערעניק אוועקגע־נאנגען ערגער, און איהם האט זיך פאר־גלוסט אריבערצופאהרען קיין ניו יארק זוכען גליקען, אפווייענדיג דארט א יאהר צייט איז איהם קלאהר געווארען, אז די גליקען זענען נאר אין מאנטרעאל, און ער האט דעריבער באשלאסען אומצוקעהרען זיך צוריק קיין קאנאדע.

דא האבען זיך אנגעפאנגען די באר־קאנטע צרות. ביים גרעניץ לעבען דער ראו־זער און קראמען.

האבען מיר דען, אלזא, קיין אורזא־כען ניט צו מורא האבען פאר דעם סימ־באל־טאג פון קריסטליכער ליעבע צווישען מענש און מענש?

יוחי יעקב (מ"ז).

מען האט געפרעגט אמאל א איד א סוחר: וואס פאר א סדרה געהט היינט?

— ביי מיר — האט געענטפערט דער סוחר — געהען מיט אמאל אלע סדרות אויסער דער סדרה ויחי. ווארום דאס לעבען לערנט מיט מיר: כי תצא למלחמה.

דאס ווייב — בלק.

מיינע בעלי־חובות — משפטים.

דאס געלד — וילך.

די געשעפטען — נצבים.

די וועקסלען — וישב.

איך אליין האלט שוין דאכט זיך ביי וישב נאר ווער ווייסט צו איך וועל אמאל קומען צו ויחי...

* * *

ועשית עמדי חסד ואמת.

רש"י זאגט דארויף "חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול".

איינער האט באנקראטירט האט ער צווישען זיינע איבערגע חובות ניט גע־וואלט באצאהלען אויך דעם גמילת חסד וואס ער האט געהאט געלעהען ביי זיינעם א פריינט.

— דו הערסט דאך — האט געענט־פערט דער באנקראטשיק — דאמאלסט ווען איך האב געבעטען פון דיר דעם גמילת חסד, האב איך געמיינט, אז דו טהוסט מיר א חסד של אמת...

* * *

ועשית עמדי חסד ואמת.

רש"י שרייבט אז דער חסד וואס מען טוט מיט מתים איז א חסד של אמת.

זער און קראמען.

אידישע פאמיליע פון פיער פערזאן גערעטעוועט פון צוריקגעשיקט צו ווערען נאך רומעניע

יאקאב שערבערעניק איז אנגעקומען קיין קאנאדע מיט זיין פרוי און קינד אין 1925 יאהר און זיך באזעצט אין מאָנט־רעאל. ער איז דא געווען גאנץ ערפאלג־רייך אין איינע געשעפטען, און זיין פא־מיליע האט געלעבט העכסט צופרידען. די פרוי שערבערעניק, אן איינציג קינד ביי איהרע עלטערען, האט שפעטער אביי־סעל ארויסגעבראכט קיין קאנאדע איהר נאמען און מוטער; קורץ נאך דעם איז ביי זיי דא געבוירען געווארען א צווייטע קינד.

מיט'ן אנקום פון קריזיס זענען די געשעפטען ביי מר. שערבערעניק אוועקגע־נאנגען ערגער, און איהם האט זיך פאר־גלוסט אריבערצופאהרען קיין ניו יארק זוכען גליקען, אפווייענדיג דארט א יאהר צייט איז איהם קלאהר געווארען, אז די גליקען זענען נאר אין מאָנטרעאל, און ער האט דעריבער באשלאסען אומצוקעהרען זיך צוריק קיין קאנאדע.

דא האבען זיך אנגעפאנגען די באר־קאנטע צרות. ביים גרעניץ לעבען דער ראו־זער און קראמען.

דעם פאינט האט מען די פאמיליע פאר־האלטען, ניט צוריקלאזענדיג זי קיין קא־נאדע, ווייל זיי האבען העכער ווי מיט א יאהר צוריק פארלאזען דאס לאנד. אין עהנליכע פאלען, ווען די קאנאדער רעג־רונג לאזט ניט אריין צוריק איהרע אי־מיגראנטען, ווערען זיי ארעסטירט דורך די אמעריקאנער אימיגראציאנס באאמ־טע, אפגעשיקט קיין עליס־איילאנד, און דארט דעפארטירט אין זייער אלטער היים, אין געגעבענעם פאל קיין רומעניע.

ס'האט זיך אנגעהויבען א סדרה פון „אפיעלס" צו די קאנאדער אימיגראצי־אָנס באאמטע, אז מ'זאל זיי צוריק אריינ־לאזען אין לאנד. אלע באאמטע־נען פון פארשידענע פערזאנען און קוועלען אין דער ריכטונג איז געווען אהן דערפאל, די גרעניץ באאמטע האבען באקומען די טרויעריגע פארארדענונג צו דעפארטירען די פאמיליע קיין רומעניע.

טיף ערשיטערט און מיט א גרויס סען געוויין איז געקומען צוזאמען אין אידישען אימיגראנטען הילפס פאראין אויף, די מלוכה האט די דעה. אויס מיט'ן אינדיווידועלען ווילען.

דער מארקסיסטישער סאָציאליזם איז שוין גענוג גריזיקירט געווארען דערפאר פון אלע זייטען. די אלע פוילע תירוצים האבען די שטארקע קשיות ניט געקענט פארענטפערען.

לענקעאוס האט דערפאר פארענט־פערט די פראגע אויף זיין שטייגער און געשאפען א נייעס סאָציאליזם. זיין סאָציי־אליזם איז געבויט אויף דעם גרונד־פריי־ציפ פון:

"ברויט פריי פאר אלעמען, ווי וואַ־סער און ווי לופט".

די מלוכה האט די פליכט צו געבען יעדען ברויט, אבער פון וואנען זאל עס די רעגיערונג נעהמען?

ער קען דאך אויך האבען אן אפע־טיט פאר אנדערע זאכען וואס די רעגיע־רונג ניט איהם שוין ניט, נעמליך פאר לוקסוס זאכען, און ער קען געהן אין מסחר און פיהרען גרויסע געשעפטען און זיך אפילו דערווערבען מיליאָנען — דאס איז שוין זייר זאך.

אויב מענשען ווילען זיך פארדינגען צו ארבייטען ביי איהם פאר א געוויסען לוין, איז עס ניט מעהר ווי זייער זאך און זייר זאך, קיין גוואלד און אונדעכט איז אין דער זאך ניטא מעהר. אלע בעזיטצער ווערען ווי אין אייגענטום, זיי אויך. זיי האבען ניט וואס צו טאן מיט דער פרייער צייט און ווילען ארבייטען כדי צו קויפען זיך לוקסוס־זאכען, דאס איז שוין ניט קיינעמס עסק, זאלען זיי טאן וואס זיי ווילען.

לויט'ן נייעס סאָציאליזם ווערט דער פרייער ווילען פון יעדען מענש ניט אפ־געטויט. פארקעהרט, ער האט פריינען ווי־לען און פרייע איניציאטיוון פאר'ן גאנ־צען לעבענ־לאנג. ער האט א פארויכע־רונג אויף די ערשטע געברויכען און קאן איצט טאן וואס ער וויל.

מיט עצחן יאהר צוריק, ווען דר. פאפער איז געשטארבען, און עלטער פון 82 יאהר, איז זיין טעאָריע געווען ווייניג באוואוסט אויף דער וועלט.

דאמאלסט איז נאך אין איהר גלאנץ געווען די מארקסיסטישע טעאָריע.

אבער איצט האט זיך די וועלט אב־ז־סעל גענומען באציהען קריטיש צו דער סאָציאליסטישער לעהרע פון מארקס'ן און מען האט זיך דערמאנט אין אפעפר'ן, און עס האט זיך אנגעהויבען א באַוועגונג ארום דער אידעע.

איצט וואקסט די צאָהל פון די נייע סאָציאליסטען זעהר שטארק. אין דייטש־לאנד האט זי גרויסע אנהענגער־מאסען און אזוי אויך אין פראנקרייך.

אויך אין די פאראייניגטע שטאטען האבען זיך אפילו דערווערבען מיליאָנען — דאס איז שוין זייר זאך.

(פארזעצונג אויף פיידיש 2)

חומש־פאלקלאר

אלע פאלקסטימליכע דבורים, גלייכווערטלאך, הלצות, אנעקדאטען און פאלקסטייטשען וואס בעציהען זיך אויפ"ן חומש. צוזאמענגעקליבען לויט די סדרות, סטיליזירט און קאמענטירט דורך **ה. י. זהובי**

ווישתחו ישראל

רש"י זאגט דערויף: תעלה בעידינה סניד ליה.

דער קעלמער מניד האט געוואלט האלטען א דרשה אין קעניגסבערג. ווי כנהוג איז ער גענאנגען צום פרעזעס פון דער קולטור געמיינדע, וואס האט געהיי־סען הער פוקס נאך אן ערליכעניש. אזוי ווי הער מניד איז געווען הויך געוויקסיג האט ער ביים אריינגאנג צום פרעזעס זיך נעמוזט אביסעל איינבויגען.

דער פרגס האט מיט א שמייכעל אויף די ליפען געפרעגט דעם מניד.

— איך בין דאך ניט קיין שר ושופט, אז דרעה מיט דער נאז. דער פרגער פאר־שטעהט שוין, וואס אזא דרעה מיט דער נאז באדייט... דאס פאלק זאגט אויף די נאז דרעהערס כי באפס הרגו איש...

* * *

אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו (מ"ט).

א רב אין א שטאדט האט געהאט א גוהן, א ווייז הענדלער מיט'ן נאמען הערש־קע אזוי ווי די איבערינע ווייזנהענדלערס האבען קאנקורירט מיט דעם רב'ס זוהנ־דעל, האט דערפאר דער רב אויסגעגעבען אן איסור פון יין נסך אויף די ווייזען פון זיין זוהנס קאנקורענטען איינער א לץ האט געזאגט, אז ערשט איצט פארשטעהט ער דעם פשט פון פסוק: אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו —

דאס הייסט אסרי — דער רב אסר'ט האט די ווייזען, עירה פון דער שטאדט ולשרקה בני אתנו, ווייל זיין זוהן דער הערש־קעס שונאים זיינען די ווייזנהענדלערס...

* * *

את מנשה

בשעת א זעהונג צווישען חתן־כלה, האט די כלה א פרעג געטון דעם חתן ווי אזוי הייסט איהר?

—מ—מ—נ—ש—ה— האט דער חתן וואס איז געווען א זאאיקע געענט־פערט.

דער שדכן, וואס איז דערביי געשטא־נען, האט באמערקט, וואס פאר א שלעכ־טען איינדרוק עס האט געמאכט אויף דער כלה דאס לאנגע זייהען פון דעם נאמען "מנשה", האט ער זיך אפגערופען צו דער כלה: איהר וועט איהם מענען רופען נאך דער חתונה פראסט און פשוט אהן קונצען: מנשה...

* * *

כי באפס הרגו איש.

פרומע אידען זענען זיך נוהג דאס ווען מען פרעגט זיי א מיינונג וועגען א שידוך צו דער חתן אדער די כלה זענען אדענטליך, און אויב עס איז דא ווירקליך דערביי עפעס וואס צו רעדען אויף זיי, און אזוי ווי לויט דעם דין טאר מען ניט רעדען קיין לשון הרע, טוט ן זיי זיך אן עצה און גיבען אלס ענטפער בלויז א דרעה מיט דער נאז. דער פרגער פאר־שטעהט שוין, וואס אזא דרעה מיט דער נאז באדייט... דאס פאלק זאגט אויף די נאז דרעהערס כי באפס הרגו איש...

* * *

אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו (מ"ט).

א רב אין א שטאדט האט געהאט א גוהן, א ווייז הענדלער מיט'ן נאמען הערש־קע אזוי ווי די איבערינע ווייזנהענדלערס האבען קאנקורירט מיט דעם רב'ס זוהנ־דעל, האט דער